
A KÜLFÖLDI HALLGATÓK JELLEMZŐI¹

RÉDEI MÁRIA

Ez a tanulmány a tanulási célú mozgás fogalmával, statisztikai adatgyűjtésével, valamint a jellemző folyamatokra történő utalással foglalkozik. Törekedtem áttekintést adni az új tagállamokba és az onnan kiinduló Erasmus hallgatói mobilitásról. Ennek részeként vált Magyarország, a tanulási célú tartózkodásban is befogadó országgá. Az ideirányuló érdeklődés földrajzi megoszlását, tematikus áttekintését, és az empirikus felvételekből összegezhető véleményeket közöljük. A cikk foglalkozik olyan vonatkozásokkal is, mint diákként dolgozni, és a munkavilágával kapcsolatba kerülni. Áttekinti a hazai oktatási intézmények folyamatban betöltött szerepét.

1. A TANULMÁNYI CÉLÚ MOZGÁS ÉRTELMEZÉSE

Ha valaki tanulási célból *önállóan* szeretne egy másik országban tartózkodni, és ennek időtartama hosszabb, mint három hónap, akkor a fogadó tagállam hatóságaihoz kell fordulnia engedélyért. Ez egyúttal két vonatkozásra hívja fel a figyelmet;

- azt is jelenti, hogy adataink a *3 hónapnál hosszabb* tartózkodás esetéről állnak rendelkezésre.² Tanulási célú tartózkodási engedély akkor adható ki külföldi hallgató számára az Európai Unió tagállamában, ha a kérelmező hitelt érdemlően igazolni tudja, hogy felvételt nyert valamely oktatási intézmény nappali rendszerű akkreditált képzésére.
- Az önálló mozgás azt jelenti, hogy a családjogi törvényektől függően, 14 vagy 18 éves kortól kerülhetnek ebbe a kategóriába. Azaz beszélhetünk *diák mobilitásról* középiskolás korban, *hallgatói mobilitásról* magasabb szintű tanulmányok esetén, és összefoglalóan *tanulmányi célú mozgásról*. Pl. tanulmányok folytatása vagy szakképzés céljából.

További feltétel, hogy az oktatás idejére rendelkezzen a megélhetéséhez szükséges jövedelemmel, teljes körű betegbiztosítással, és elvárás a tanulás melletti munkavégzés nemzeti szabályainak betartása.³ A nemzetközi migráció szempontjából diáknak tekinthető az a külföldi állampolgárságú

¹ Készült a „Tanulási célú migráció” OTKA 4982 kutatása keretében.

² Az a nem kis számú eset, amikor rövid idejű, pár hónapos tartózkodás valósul meg, statisztikailag nem követhető.

³ Egyes országokban azért is irányul fokozott tanulási célú érdeklődés, mert heti 11–21 órát engedélyeznek munkavállalásra.

személy⁴, aki az oktatási intézményben folytatandó tanulmányok céljából tartózkodik a tagállam területén, egy, a tagállamban e célra akkreditált szervezet közvetítésével.(ILLÉS S.– LUKÁCS É. 2005.)

Különösen a fejlett országokba irányuló migráció esetén jellemző az, hogy a befogadás nehezebbé válásával megnőtt a bejutás olyan formái iránti igény, ami lehetővé teszi a „terep” előzetes megismerését. A tanulási célból történő bejutás azért is sorolható ide, mert csak alsó életkori határa van. Előfordulhat az, hogy valaki akár 40 vagy 50 évesen is könnyen legalizált tartózkodást érhet el hallgatói jogviszony létesítésével. A számbavétel szempontjából kritikus a tartózkodási célban bekövetkező változás.⁵ A legtöbb ország azzal próbálja a státuszváltással járó keveredést feloldani, hogy ebben az esetben ismételt határátlépést kíván meg. Mivel belépni csak egy céllal lehet, és ennek a célnak a megváltozása, ismételt határ átlépést igényel.

A befogadó országok a tanulmányi célú tartózkodást a munkavállalási célútól részben eltérő módon kezelik. A munkavállalás céljából kiadott tartózkodási engedély a munkáltatót arra kötelezi, hogy három munkanapon belül bejelentse az idegenrendészeti hatóságnak, amennyiben a harmadik országbeli állampolgár az engedélyezett munkáját nem kezdi meg, illetve a munkavégzés a munkavállalási engedély érvényességi idején belül megszűnik. A magyar 2007. évi tv. az oktatási intézményeket is kötelezi arra, hogy a hallgató jogviszony valós helyzetét ellenőrizzék, és a hallgató „eltűnését” jelentse a hatóságoknál. Mi több, a jogszabály arra is kötelezi a befogadókat, ebben az esetben az oktatási intézményt, hogy a tanulói jogviszony elmaradása esetén a kiutasítás költségét az oktatási intézmény fedezze. Erre azonban csak két félév nem teljesítése esetén kerülhet sor.

A befogadó országok maguk is érzékelik, hogy az érkező „otthonossága”, milyen rizikótényezőt jelenthet a végleges letelepedési szándékre.⁶ Ebből is eredeztethető az ügyintézés során a hatóság kritikus, sokszor előítéletes hozzáállása. Ugyanakkor a végleges letelepedések elbírálása során, a legtöbb befogadó kedvező körülménynek tekinti azt, hogy valaki náluk tanult, netán végzettséget szerzett. Az is egyértelmű, hogy a befogadó országok számára nyereséget jelent a hosszabb rövidebb ideig ott tanuló hallgató. A nagybefogadók részletes statisztikai adatgyűjtéssel és elemzéssel készítenek jelentéseket. Általában az erre vonatkozó adatgyűjtés fakultatív.

⁴ A külföldi állampolgárság ebben az esetben azt is jelenti, hogy azok a személyek, családok, akik még nem szerezték meg a célország állampolgárságát, de tartós letelepedési engedéllyel rendelkeznek, napi életvitel szerűen élnek az adott országban, azok gyermekei is ide sorolhatók.

⁵ Előfordulhat az, hogy az adott országban tanuló diák később bevándorlásért folyamodik, vagy rövid időtartamban munkát vállal, majd ismét a tanuló kategóriába kerül. Különösen akkor jellemző ez az eset, ha még nem szerezte meg a tanulmányokat elismerő bizonyítványt, ugyanis addig élvezzi a tanulói státus előnyeit.

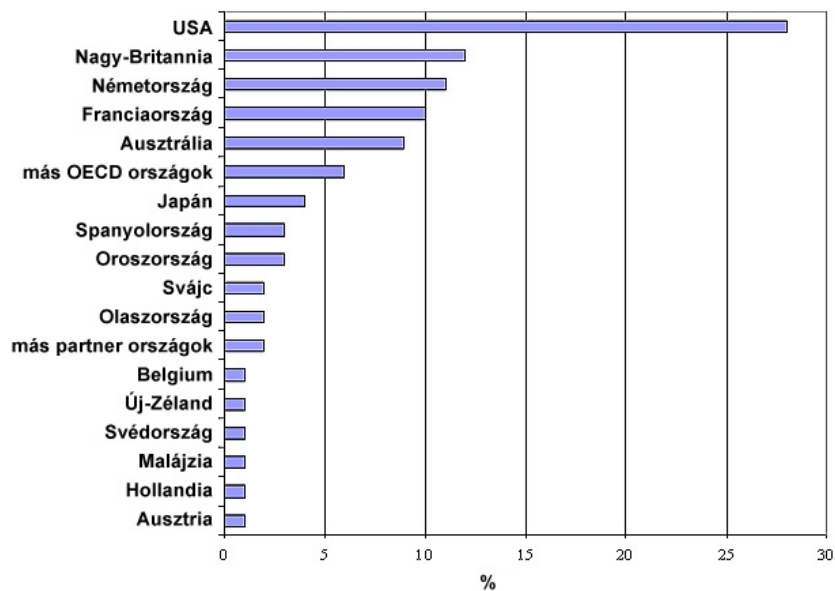
⁶ A veszélyeztetettség egyik letapogatható része az elutasított kérelmekben követhető nyomon. Ha magas a beadott kérelmekhez képest az elutasítottak aránya, akkor migrációs nyomástól lehet tartani, és erős bürokratikus válogatás a jellemző.

2. KÜLFÖLDI DIÁKOK ARÁNYA – VEZET AZ USA, DE EURÓPA ÖSSZESEN MEGELŐZI

Ebben a részben a következő dolgokra szeretném a figyelmet ráirányítani:

- a külföldön tanulás a fogadó országok versenyképességének egyik mutatója,
- a fogadó intézmények bevételi forrása és a kapcsolatépítő lehetősége,
- ha szellemi befektetésre tágabb lehetőség mutatkozik, akkor egy idő után nemcsak a lakosság növekvő mobilitásával lehet számolni, de a résztvevők maguk is felismerik a szellemi befektetés nyújtotta lehetőségeket és saját pénzüket is erre költik,
- a földrajzi koncentráció mérséklődik, ami a világ kozmopolita jellegéhez hozzájárul.

A felsőoktatás versenyképességét jelző mutató az, hogy milyen mértékben választják a külföldi diákok az egyes országokban a tanulás lehetőségét. Ezt segít átlátni az *1. ábra*, amely azt mutatja, hogy a diplomás képzés résztvevőinek jellemzően 5–10 százaléka külföldi. A külföldön tanuló hallgatók legnagyobb része, közel harmada az Egyesült Államokat választja: ez 28 százalék volt a

1. ábra

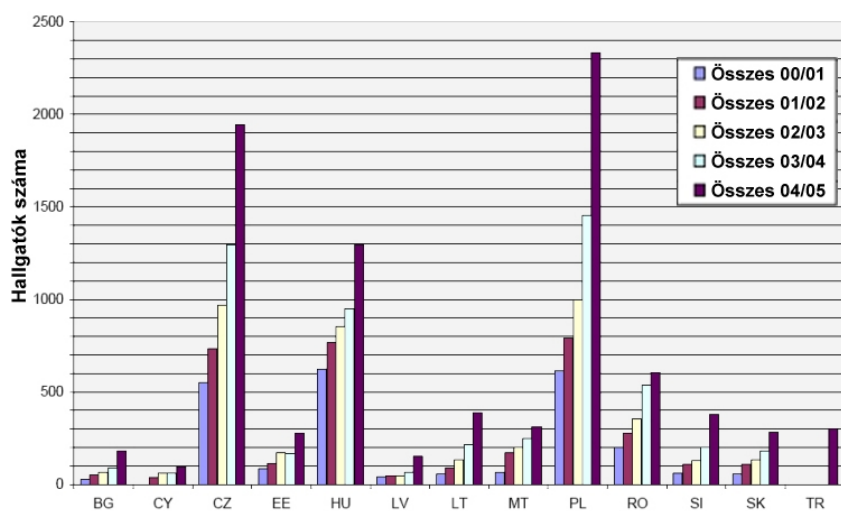
A külföldi diákok megoszlása a fogadó országok szerint

Forrás: OECD Education at a Glance 2005, C3.7 ábrája alapján

2004/2005-ös tanévben, több mint fél millió hallgató, ami enyhe emelkedést mutat. Ám ha összeadjuk az európai országok értékeit, akkor összességében a diákok 45 százaléka tanult a 2004/2005-ös évben az EU tagállamaiban.

Azzal, hogy az unióbővítési folyamata megvalósult, a jogi és a támogatási helyzet, ezzel együtt a fiatalok érdeklődése is megnőtt. Látható, hogy az új tagállamok kilépő és odaérkező hallgatók száma dinamikusan nőtt. A bővítési folyamat hozzájárult a Bologna folyamat kiteljesedéséhez. Látható a 2. 3. ábra adataiból, hogy bejövő és kimenő Erasmus hallgatók Lengyel, Cseh és Magyarország iránt fokozottan érdeklődnek. Valószínűleg ez összefüggésben van azzal, hogy itt többféle oktatás érhető el, specializált ismereteket is fejleszthetnek a diákok. És a fejlett világból érkezők számára az sem mellékes körülmény, hogy itt élni olcsóbb, mint otthon.

A külföldön tanulás térbeli megoszlását korábban *erős földrajzi koncentráció* jellemezte. (SALT J. 1986.) Azzal, hogy Kelet-Európa bekapcsolódott a világgazdaság folyamataiba, a tőke áthelyezésével megnőtt az érdeklődés a nemzetközileg jártas emberek iránt. A tőke megtérülés egyik kritikus pontjává vált a képzettség. A felhasználói igények növekedése együtt járt a lakosság iskolázottságának növekedésével. A *tudásgazdaság* előrehaladásával nőtt a kereslet a nemzetközileg jártas munkaerő iránt, gyorsan érzékelhetővé vált a befektetés haszna, ami arra ösztönözte a lakosságot is, hogy maga is többet fektessen be a szellemi erőforrásokba (<http://ec.europa.eu-education.doc.reports.privatespending.pdf>).

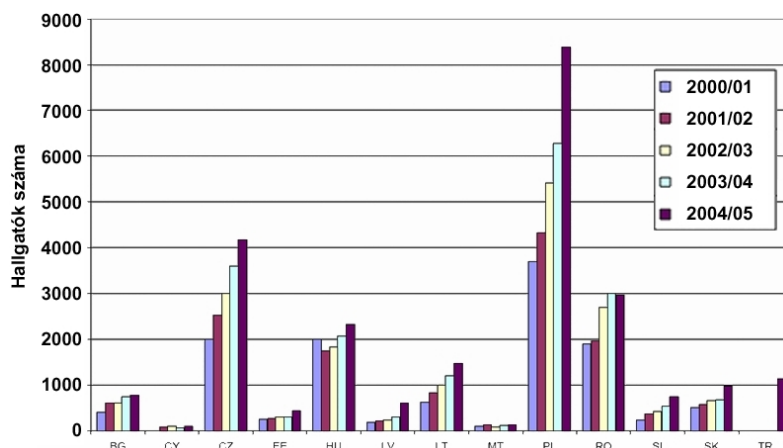

2. ábra

Bejövő Erasmus hallgatók alakulása az új tagállamokban

A táguló befogadói és küldői tér nyelvileg, az oktatás tartalmát, és a résztvevőket illetően sokszínűvé tette a folyamatot. A munkaerő piaci visszajelzésekben tapasztalható, hogy mérséklődik annak jelentősége, valaki mely országban szerezte meg a végzettséget, ugyanakkor nő annak fontossága és piaci értéke, hogy *mely intézményben szerezte meg*. Ily módon a földrajzi térnek más szintű értelmezése és vonzatai jelentek meg.

Az egységes európai felsőoktatás átalakításáért létrehozott bolognai folyamat hat fő célja közül az egyik a mobilitás megteremtése, elősegítése, illetve a különböző felsőoktatási intézményekben folytatott tanulmányok elismertetése volt. A Bologna nyilatkozat meggyőzően érvel, hogy a mobilitással többlet érhető el, és a hozzájárul a kontinens egységesítéséhez (http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl198_en.pdf).

3. ábra

Kimenő Erasmus hallgatók alakulása az új tagállamokban

Forrás: <http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/erasmus/statisti/chart3.pdf>

3. A MAGYARORSZÁGRA ÉRKEZŐ HALLGATÓK FÖLDRÉSZEK ÉS ORSZÁGOK SZERINT

A hazai egyetemeken, főiskolákon régóta fogadnak külföldi hallgatókat hosszabb-rövidebb időszakra, napjainkban már egy tanévben több mint 100 országból érkeznek a beiratkozók. Magyarországon felsőfokú tanulmányokat folytató külföldi hallgatók 2005/2006-ban 114 országból, 2006/2007-ben 118 országból érkeztek hozzánk. Mindez egy felfutó folyamatot mutat és növekvő földrajzi kiterjedtséget.

Az oktatási intézményeknek a bevétel mellett komoly presztízst⁷ jelent a külföldi hallgatók jelenléte. Ennek több összefüggése van. Az egyik az intézmény szempontjából az, hogy az itt tanulók, avagy végzettek, *kapcsolatot építenek*, hírt visznek az itt tanultaknak, ami akár több év vagy évtized távolában előnyként jelenik meg. A településnek, a térségnek előnye származik abból, hogy az itt, akár több évig is ott élő diákok szolgáltatást vesznek igénybe, itt *gazdasági keresletet* fokozzák azzal, hogy az átlagosnál többet költenek megélhetésre. Sőt azt is mondhatjuk, hogy magukkal viszik az itt szerzett szokásokat, *nagykövetei lesznek az adott térségnek*.

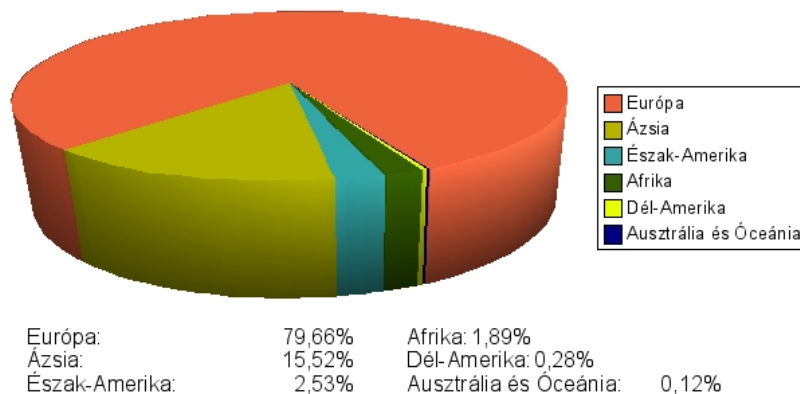
Általánosságban elmondható, hogy hozzánk külföldről a legtöbben – kétharmaduk –, nappali tagozatos képzésre érkeznek. Sajnálatos módon arról nincs összesített statisztika, hogy az itt tanuló külföldiek átlagosan mennyi időre jönnek Magyarországra, és arról sem, hogy milyen típusú ösztöndíjjal rendelkeznek. A hallgatók összetételéről az Oktatási Minisztérium éves adatgyűjtése alapján tudunk értékelést adni.

A 2006/2007-es tanévben, csúcspontnak számító, több mint 15 000 hallgató érkezett hazánkba tanulni. Ők a hazai hallgatók 3,8%-át jelentették. Ezzel ugyan nem vagyunk az Európai Unió átlagos országai között (ahol akár 15% is lehet a hazai hallgatókból a külföldiek aránya). A dinamikus fejlődés következményeként a kontinens egyik számottevő befogadó országává váltunk.

A hozzánk beérkező külföldi hallgatók földrészek szerinti megoszlása a következőt mutatja: az összes felsőfokon tanuló külföldi hallgató túlnyomó többsége, 79 százaléka Európából érkezett, 16 százaléka Ázsiából, 3 százalék Észak Amerikából és további 2 százalék jött Afrika valamely országából (4. ábra).

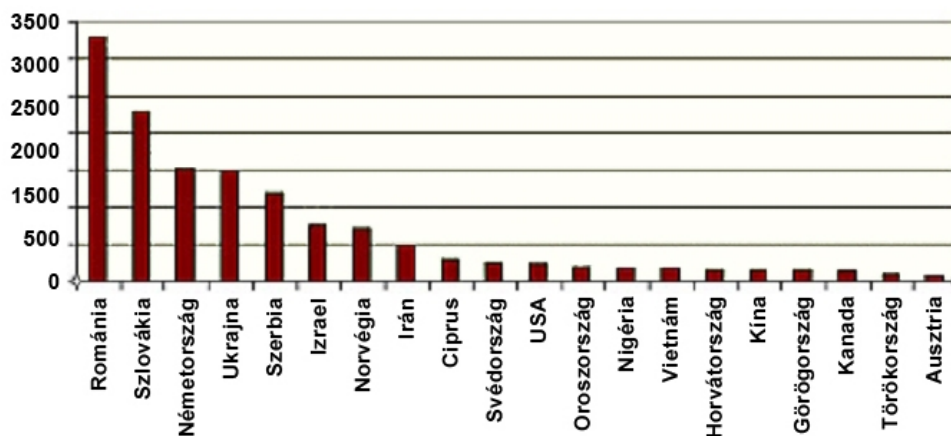
Az első húsz küldő ország, a Magyarországra érkező hallgatók 92 százalékát fedi le a 2006/2007-es tanévben. 5. ábra. A hazánkban tanuló külföldiek több mint fele, közel 55 százaléka, 8 270 fő a szomszédos országokból érkezik hozzánk. Romániából és Szlovákiából érkeztek a legtöbben (22 és 15 százalék). A külföldi hallgatók 10–10 százaléka érkezett Németországból és Ukrajnából. Szerbiából 8 százalék, Izraelből és Norvégiából további 5–5 százalék – ez több mint 700–700 hallgatót jelent az idei évben. Érdekes, hogy Ciprus közel 300 fővel az első tíz küldő országban szerepel. Azzal összegezhethetjük a hazai beérkezőket, hogy földrajzilag koncentrált küldő régiót jelentenek, *döntően a szomszédos országokból* kerülnek hozzánk.

⁷ Az oktatási intézményekben tanuló külföldi hallgatók aránya a nemzetközi jegyzettségnek egy fontos jelzőszáma.

4. ábra
 A Magyarországon felsőoktatási intézményben tanuló
 külföldi hallgatók megoszlása (2006/2007)

Forrás: OKM

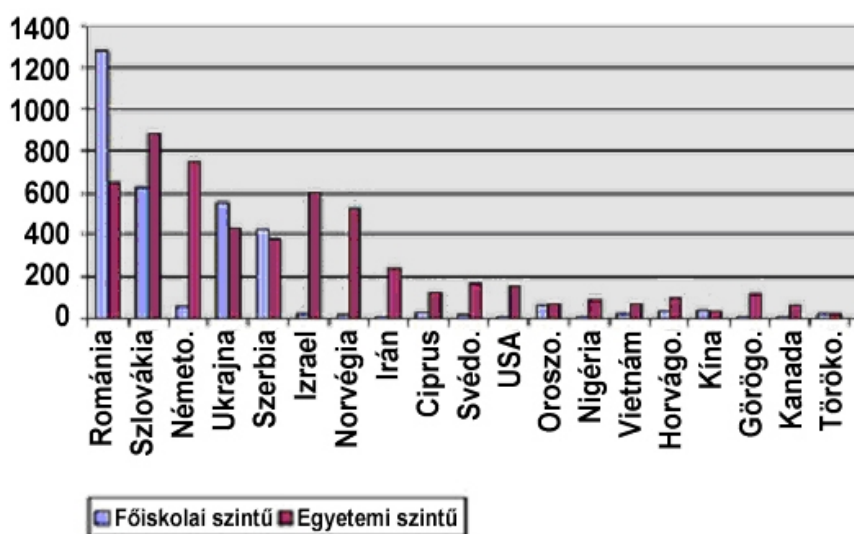

5. ábra
 A Magyarországon tanuló külföldiek száma az első 20 leggyakoribb országból (2006/2007)

Forrás: OKM

4. A MAGYARORSZÁGON TANULÓ KÜLFÖLDI HALLGATÓK MEGOSZLÁSA KÉPZÉSI TÍPUS SZERINT

A hazánkban tanuló külföldi diákok zöme egyetemi képzésre érkezik hozzánk, bár két új tendencia figyelhető meg (6. ábra). Az egyik az, hogy a szomszédos országok közül Románia, Ukrajna és Szerbia esetében többen jönnek főiskolára tanulni. Valamint a nyugati országokból érkezők az ott megszerzett BSc-t szeretnék a Bologna keretében itt MSc-re bővíteni. Ez összefüggésben lehet az oktatás *egyes speciális témáival*, vagy az itt szerzett diploma értékével, de lehetséges összefüggés található az *alacsonyabb megélhetési költségekkel*. A másik tényező csokor a szakmai területnek a megválasztása. Ezek részben a küldő országban ismert, magas presztízsű foglalkozások lehetnek, pl. az egyes nyugati vagy arab országokból érkező hallgatók körében az orvos és állatorvos (egyetemi) és agrárszakok népszerűsége, ezen képzéseket biztosító egyetemek nemzetközi ismertsége jellemző. Míg a szomszédos országokból, főleg határon túli magyarok közül sokan jönnek tanító és különböző gazdasági szakok főiskolai képzésére. A numerus clausus⁸ hatással magyarázható az, hogy az Észak- és Nyugat-Európából az orvosi tanulmányok felé nagyobb érdeklődés tapasztalható.

6. ábra

A Magyarországon tanuló külföldi hallgatók száma
az egyetemi és főiskolai képzésben való részvétel szerint 2006/2007

Forrás: OKM

⁸ A numerus clausus (latinul: zárt szám) egyike azon számos eljárásnak, amelyekkel az egyetemeken tanulható hallgatók számát próbálják meg szabályozni.

Már a fenti ábrából is kitűnik, hogy egyes országokból érkező hallgatók, nemcsak az egyetemi képzésben vesznek részt nagyobb arányban vagy éppen kizárólagosan, ami összefügg a választott szak, tanulmányi idejének jellegével.

Bár a Bologna rendszerrel, a BSc szakok megjelenésével, az osztatlan szakok kivételével megszűnt az egyetemek-főiskolák közötti „klasszikus” különbség, de sok esetben az intézmények nevében, valamint a köztudatban ilyen értelemben még nem vált teljesen egységessé a felsőoktatás. Azt valószínűsítjük, hogy a külföldiek érdeklődése a jövőben a PhD megszerzésére irányul és azok az intézmények lesznek előnyben, ahol az un. teljes vertikum megtalálható.

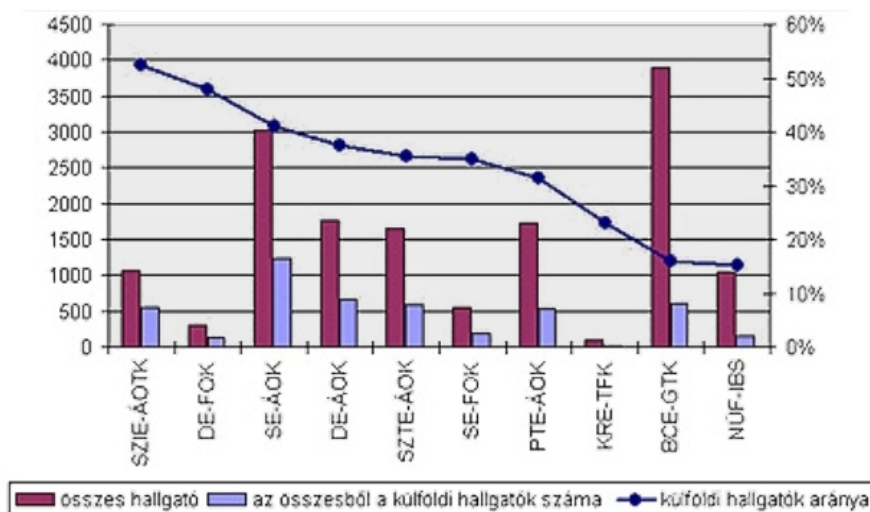
5. A LEGNÉPSZERŰBB KAROK MAGYARORSZÁGON

Az összes hallgatóhoz viszonyítva a legtöbb külföldit oktató kar között a top tízből az első hét helyezett állatorvosi, fogorvosi és orvosi kar. Csupán a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara, a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástudományi Kara és a Nemzetközi Üzleti Főiskola (NÜF-IBS) szerepelnek még az elsők közt, mint nem orvosképző intézmények.

Mint fent említettük, a külföldi hallgatók többsége magyar anyanyelvű, vagyis a szomszédos országokból érkező a határon túli magyar, akik előtt nincs nyelvi akadály a képzések elvégzésekor. Azonban a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók másik, kevésbé népes tábora nyugatról érkezik és idegen nyelvi képzésben vesz részt. Kimagasló az arányuk a Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi karán, ahol több mint a hallgatók fele (53 százalék) külföldi állampolgár, sőt az állatorvos szak nappali tagozatán mindössze a hallgatók 30 százaléka magyar állampolgár. A Debreceni Egyetemen Fogorvostudományi karán 48 százalék, a Semmelweis Egyetem ÁOK-n 41 százalék a külföldi hallgatók aránya az intézmény összes hallgatójához képest. Az itt tanulók között már a hazai és a külföldi hallgatók aránya közel azonos (7. ábra).

A hazai idegen nyelvi képzések már-már alapvető fontosságúak az intézmények kínálatában, hiszen ezek a presztízs mellett komoly anyagi lehetőségeket is biztosítanak az intézmények számára. A fent említett orvosi karok mellett a nagyobb egyetemek 5–10 százalékos külföldi hallgatósággal bírnak évente. Többek között a Budapesti Műszaki Egyetem Tanfolyami és Nemzetközi Oktatási Központ 573 hallgatójának közel ötöde érkezett külföldről (Izraelből, Görögországból, az arab világból főleg): többek között mérnöki tudományokat – fizikát, építészetet tanulni, illetve a BME vegyészmérnöki szakán megszerezni a diplomát.

Az egyes kultúrák és az ott elismert szakmák is hatással vannak a választásra. Pl. műszaki területeket az arab országokból érkezők keresik, a skandináv országokból érkezők az orvosi szakterületet preferálják. A hazai idegen nyelvi képzésekről bővebb információkat, valamint a képzésekkel kapcsolatos interjúkat, külföldi diákokkal készült beszélgetéseket olvashatók a felvi honlapján.

7. ábra

A legtöbb külföldi hallgatót fogadó karok Magyarországon, 2005/2006

Forrás: OKM

6. POST-GRADUÁLIS – DOKTORI KÉPZÉS

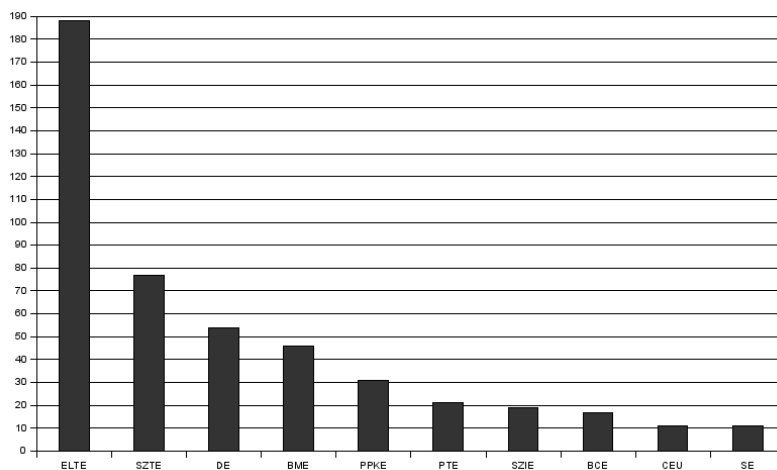
A doktori képzés nemcsak intézményi és helyi vonatkozásokkal mutat összefüggést, hanem fontos a megszerzés helye és itt nyílik lehetőség a legjobbak „lehalászására”. A munkaerő toborzók ügynökségek felismerték azt, hogy a szellemi képességekbe történt addigi befektetése, az utolsó években lehetővé teszik az ún. *best and bright*, vagyis a legjobbak elcsábítását.

A 1. táblázat adatai mutatják, hogy az Amerikai Egyesült Államokban irányul a legnagyobb érdeklődés, és itt a kiválók megszerzésére az üzleti életnek bő lehetősége kínálkozik. A nagybefogadónál az összes doktori iskolai hallgató negyede-harmada külföldi. Az európaiak töltik meg Svájc, Ausztria iskoláit. A női hallgatók aránya jellemzően 40% körül alakul. A tábla magyar adatai azt bizonyítják, hogy még távlatok vannak előttünk.

Magyarországon a doktori (PhD) és mesterképzés (DLA) külföldi hallgatóknak kínált kurzusai kapcsán ismét a nagyobb létszámú egyetemek járnak elől. 8. ábra. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem főleg a bölcsészkar jóvoltából messze felülmúlja a többi hazai egyetemet a nem magyar ál-

1. táblázat
A külföldi PhD hallgatók megoszlása 2002.
 Forrás: OECD, Education database, 2005.

Fogadó ország	A külföldi PhD hallgatók		Az európaiak aránya (%)	A nők aránya (%)
	száma (fő)	aránya az összes PhD hallgatóhoz (%)		
USA	78 884	26,3	n.a.	n.a.
Egyesült Királyság	22 824	26,8	31,1	39,0
Spanyolország	8 677	13,2	16,6	45,7
Ausztrália	8 033	24,0	n.a.	41,7
Svájc	5 359	38,7	68,7	37,9
Kanada	4 655	17,3	18,7	35,2
Svédország	3 147	14,9	35,7	43,1
Ausztria	2 705	17,6	45,3	40,4
Belgium	1 990	31,3	28,7	31,4
Cseh Köztársaság	1 367	7,1	8,6	35,8
Finnország	1 990	6,4	25,2	37,5
Dánia	1 350	18,8	22,4	36,0
Norvégia	872	15,4	36,3	38,9
Portugália	727	6,1	13,4	47,2
Korea	649	1,9	0,2	34,7
Magyarország	496	7,1	3,8	n.a.

8. ábra
Egyetemi doktori (PhD és masterképzésben (DLA) résztvevő hallgatók száma 2005/2006-ban
 Forrás: OKM

lampolgárságú hallgatók oktatása tekintetében. Összesen 188 külföldi hallgató tanul az ELTE-n, ennek több mint a fele (104 fő) a bölcsészkaron. A Szegedi Tudományegyetem 77 külföldi hallgatójának zöme (48 fő) a természettudományi karon tanul. Ez a helyzet két dologra vezethető vissza. Az egyik az, hogy az ELTE doktori iskolai kínálata széles, a másik az, hogy az itt megszerzett tudományos minősítés, elismert.

7. FELSŐOKTATÁSUNK A KÜLFÖLDIEK SZEMÉVEL

Számos külföldi fiatal tanul a Budapesti Műszaki Egyetemen. Sokan a képzés minősége és olcsósága miatt érkeznek Magyarországra tanulni. Sokszor saját országukban végzik el a BSc szintet, és nálunk folytatják tanulmányaikat a magasabb szint elsajátításával, ahogy ezt Itamar (33) is teszi, immáron 7 éve. Az egyetemen költségtérítéses képzésre jár, tanulmányai mellett egy nagy ingatlan-közvetítő cégnél dolgozik, tervei szerint fél év múlva végez.

Itamar egy barátjától kapott kedvet a magyarországi tanulmányokhoz, melynek színvonalával messzemenőkéig meg van elégedve. Lássuk az ő személyes tapasztalatait a magyar oktatási rendszeről, Magyarországról.

„A képzés műszaki oldala nagyon magas színvonalú, a tervezés már kevésbé. Kedvenceim a menedzsment kurzusok voltak, mert ennél az elmélet és a gyakorlat kapcsolata érzékelhető volt – ennek hasznát veszem a később a munkáimban is. (...) Terveim szerint még egy-két évig maradok Magyarországon – ingatlanozással foglalkozom, nagyon tetszik a tervezés és az üzlet kapcsolata.”

Az egyetemi életről így vélekedett Itamar: *„két-három kemény félév után a hallgatóknak nagyon jó életük van, főleg kulturális téren. Itt nagyon jó az egyetemista élet, ami azonban az öt évvel ezelőtti helyzethez képest kissé drágább lett, de számtalan módon lehet jó dolgot csinálni és kényelmes egyetemista életet élni.”*

Budapest nagyon tetszik neki, az embereket alapvetően kedvesnek találja, azonban véleménye szerint a magyarok lehetnének felszabadultabbak és barátságosabbak is. Arra a kérdésre, hogy visszajön-e még Magyarországra Itamar a következőt válaszolta: *„Biztos vagyok benne, hogy visszajövök – szeretem ezt a várost, az országot, hiszen 7 éve ez az otthonom.”*

⁹ Bóhm Júlia interjúja

8. DOLGOZÓ TANULÓK¹⁰

A diákok gyakorta kényszerülnek arra, hogy munkát vállaljanak, ezzel fenntartásukat fedezzék. Kisebb hányadban tapasztalható az, hogy olyan diák munkát talál, ami kapcsolódik szakmai előrehaladásukhoz. A munkát vállalók többsége nem képzettségének, érdeklődésének megfelelő munkát vállal. Többeknek később ezek jelentik a munkavilágával való első kapcsolatteremtést. A kényszer, az alacsony kereset, a kiszolgáltatott megbízási állapot nem segíti elő azt, hogy a munka világról vonzó véleményük alakuljon ki.

Ennek kapcsán két vonatkozásról beszélhetünk, a tanulás melletti munkavégzésről és a végzést követő munkába állásról¹¹. Az első megközelítés a *tanulás költségeinek kiegészítésére* vonatkozik, az önköltséges oktatás irányáról beszél, a másik a *megszerzett ismeretek, készségek felhasználásáról*. A tanulmányi célú tartózkodási vízummal, illetve tartózkodási engedéllyel rendelkező harmadik országbeli állampolgár keresőtevékenységet a szorgalmi időszakban hetente legfeljebb huszonnégy órában, szorgalmi időszakon kívül évente legfeljebb kilencven napon vagy hatvanhat munkanapon végezhet teljes munkaidőben. Az elsőre egy a diákszövekezeteknél folytatott empirikus adatfelvétel értékelésével szeretnénk válaszolni. A másokra, a felsőoktatási törvény kötelezi az oktatási intézményeket, hogy mérjék fel milyen utat járnak be a végzősök, és ennek eredményét tegyék közzé. Követendő példa erre az IBS karrier követési értékelése.

Nálunk a statisztikai értékelés szerint, a pályakezdő diplomás munkanélküliek aránya alacsony, továbbra is a legmagasabb iskolai végzettség a legalacsonyabb munkanélküliségi rátával párosul. A munkanélküliségük két dologra vezethető vissza: az egyik a *képzés minősége* nem felel meg a munkavilágában tapasztalt elvárásnak. A másik *nincs kereslet* az ilyen képesítésre. Az első az oktatási intézménynek címez feladatokat, a másik a központi irányítás számára. *Tanulóként dolgozni* azt is jelenti, hogy az addig megszerzett ismereteket alkalmazni lehet, felhívja a figyelmet arra, hogy képességeik alkalmazása milyen helyzetekben kerül sor, milyen hiányosságaik vannak.

¹⁰ A kutatás része az OFA „Hogyan növelhető az ország munkaerő vonzása a tanulási migrációval?”

¹¹ A tanulmányok befejezése azt is jelenti, hogy egy befektetési szakasz véget ér és következik ennek alkalmazása, a szellemi tőke hozamának bevétele. Erről részletesen lehet olvasni itt: 'Private household spending on education, final report: The effective global work MERCER. 2007.

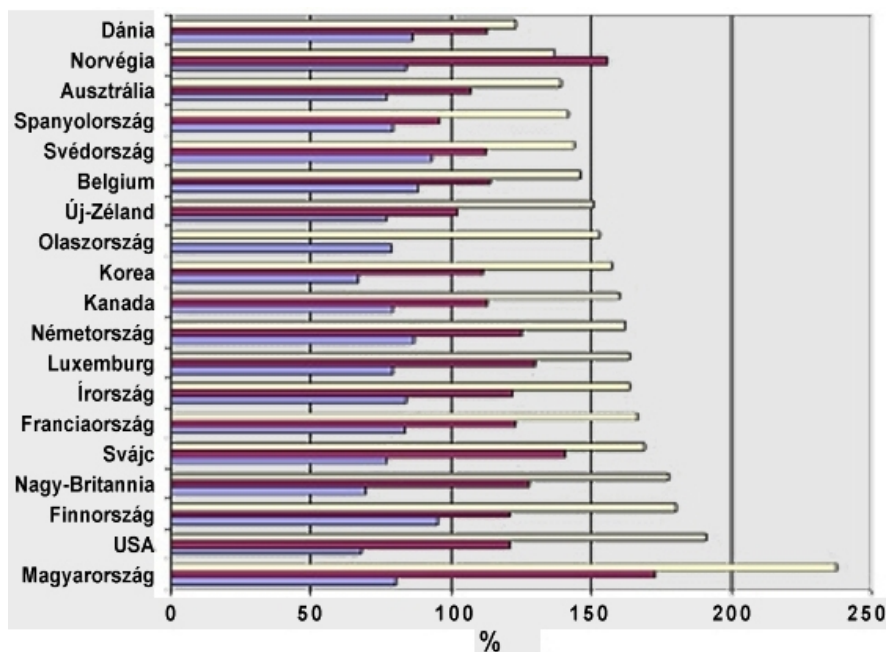
9. MINDENÜTT MEGÉRI DIPLOMÁT SZEREZNI – KÜLÖNÖSEN MAGYARORSZÁGON

A tanulással eltöltött idő növekedése számos hatással jár együtt, pl. későbbi életkorban lépnek a munkaerő piacra, magasabb fogyasztást jelentenek, sokirányú kereslet keletkezik és nő a többirányú választás lehetősége ettől a magasabban képzettebbek mobilabbak tudnak lenni. Diplomával tehát több esély válik lehetővé a munkaerőpiacon történő választásra, és a magasabb végzettség nagyobb jövedelmet is jelent. A hazai keresetekhez viszonyítva *európai összehasonlításban jól keresnek a diplomások és kisebb az esélyük arra, hogy munkanélküliek legyenek*, és ha mégis azokká válnak is hamarosan új elhelyezkedési lehetőséghez jutnak. (OECD Human capital 2006 p. 135.)

A felsőoktatás, illetve a diploma értékének összehasonlítását mutatja be az 9. ábra. Azt látjuk, hogy milyen arányban keresnek többet az egyes országokban a diplomával, illetve a felsőfokú szakképzéssel rendelkezők a középiskolát be nem fejezettekkel szemben. Az ábra alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a felsőfokú végzettség (a norvég felsőfokú szakképzésben résztvevőket kivéve) mindenhol magasabb jövedelemmel jár együtt. Szembetűnő, és itt most számunkra különösen érdekes, hogy a megjelenített 19 ország közül Magyarországon messze a legnagyobbak a jövedelmek közötti különbségek.

A magyar diplomások kereseti előnye nemzetközi összehasonlításban rendkívülinek mondható. Egy főiskolát vagy egyetemet végzett, negyvenes éveiben járó férfi nagyjából egyharmaddal keres többet az érettségizett kortársánál Olaszországban, durván a felével többet Ausztriában és Németországban, háromnegyedével Portugáliában (ez a korábbi EU-ban mért legmagasabb érték) és több mint kétszer annyit Magyarországon. A versenyszférában dolgozó diplomások Magyarországon 130 százalékkal, az ugyancsak rendszerváltó Csehországban 70 százalékkal keresnek többet az érettségizetteknél, noha a diplomások relatív tudásszintje (a rendelkezésre álló adatok szerint) semmivel sem jobb Magyarországon, mint az összehasonlításban szereplő országokban.

Diplomával meredekebben ível a karrier. A legtöbb ország esetén a diplomás bérek 30–40 éves korig meredeken emelkednek, azután ez a trend némileg megtorpan vagy stagnál. (SALT J. FINDLAY A 1989.) Ugyanakkor a középfokú végzettségűek esetében egy lineáris pályán, kiszámítható módon emelkedik a bér a munkában töltött évek számával. A fenti eltérés mögött vélhetően az húzódik meg, hogy a diplomások jó része 30–40 éves korában valamilyen vezető pozícióba kerül, így a keresetük nemcsak a munkában töltött évekkkel emelkedik egyenesen arányosan, ezt fokozhatja a vezetővé válás is.

9. ábra

A képzettségi szintekkel összefüggő kereseti arányok

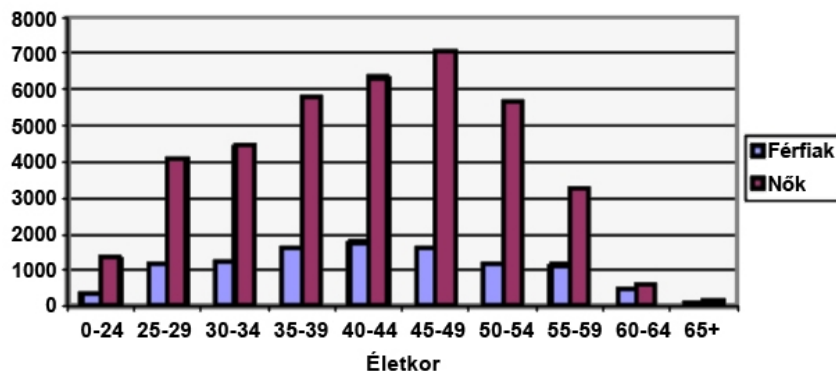
Az ábra az OECD, Education at a Glance 2005 A9 1ap ábrája alapján készült

Az ábra jelmagyarázata:

- 100%: érettségivel rendelkezők jövedelme,
- világos : a főiskolát és egyetemet végzettek jövedelme,
- bordó: a felsőfokú szakképzést végzők jövedelme,
- kék: az érettségivel nem rendelkezők jövedelmének százalékos arányait jeleníti meg.

Az iskolai végzettség növekedése nemcsak megőrzi, de még növeli is a nemek közötti bérkülönbséget. Míg a szakközépiskolát végzett férfiak keresete 13 százalékkal magasabb, mint az azonos végzettségű nőké, addig az egyetemi diplomás nők jövedelme közel negyedével alacsonyabb, mint férfikollégáiké.

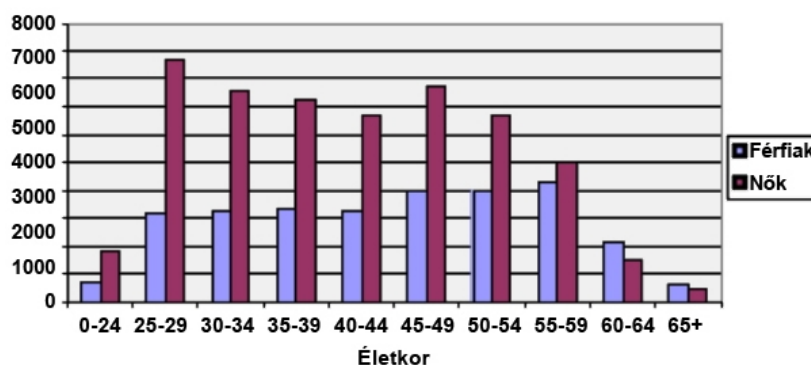
Még mielőtt az oktatási intézményen kívülre mennénk ennek indoklásában, a <http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/mobilityannex.pdf> 45–46. oldal „Age and sex distribution of teachers” címmel közöl Magyarországról elemzést. Ebben megállapítja, hogy a felsőfokú oktatásban az oktatók nemek és életkor szerinti összetétele eltér az európai országokra jellemzőktől. Úgy foglалható össze, hogy nőiesedik a pálya és öregszik (10. és 11. ábra).

10. ábra

A magyar főiskolai oktatók nemek és életkor szerinti megoszlása

Forrás: <http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/mobilityannex.pdf>, p. 45–46.

11. ábra

A magyar egyetemi oktatók nemek és életkor szerinti megoszlása

Forrás: <http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/mobilityannex.pdf>, p. 45-46.

10. MENNYIRE AKARNAK A MAGYAR FIATALOK KÜLFÖLDÖN TANULNI?

Ez a kérdés önmagában is érdekes és aktuális felvetés, de azzal összefüggésben, hogy a munkaképes korúak kiáramlása, tartózkodási vagy letelepedési célból, az egyik legalacsonyabb az újonnan csatlakozott országok közül, érdekes következtetésekre adhat alkalmat. Többen, a vártnál alacsonyabb kiáramlást, a nyelvtudás és a transzferálható képességek hiányával hozták összefüggésbe. Feltételezve azt, hogy a tanulási mozgás előkészítője a készségek fejlődésének, úgy is vizsgálhatjuk a kérdést vajon ezzel együtt fog-e járni a következő generációk magasabb mobilitása?

Az uniós csatlakozással megnyílt Európa kapuja a magyar felsőoktatási hallgatók előtt – de ők vajon mennyire kívánnak-e élni ezzel a lehetőséggel? Terveznek-e külföldi tanulmányokat, munkavállalást? A mobilitási terveket befolyásolja-e, hogy a „hazai” diploma nemzetközi értékét hogyan ítélik meg a hallgatók? A következőkben három, külföldön is kurrensnek tartott szakon tanulók mobilitási hajlandóságát tekintjük át.

Az Európai Unió csatlakozással, sőt a felsőoktatásban már korábban, a Tempus, majd az Erasmus-Socrates diákcseré programok megjelenésével kinyílt a fiatalok számára a nagyvilág. Lehetőségük van külföldi tanulmányokra és egyre inkább a munkavállalásra is – ugyanakkor a magyarok mintha kevésbé lennének motiváltak erre. A régi EU-tagállamok számára munkaerő-mobilitás szempontjából talán mi vagyunk a „legmegnyugtatóbb” újonnan csatlakozók, miközben uniós szinten a munkaerő mobilitása egyre elfogadottabbá válik. A külföldi tanulmányok iránt hasonlóan mérsékelt honfitársaink lelkesedése: az Erasmus program 2004/2005-ös statisztikái alapján a hallgatók alig fél százaléka (2316 fő) utazott külföldi egyetemre tanulni. Ugyanebben az évben például kétszer ennyi cseh diák vállalt külföldi tanulmányokat.

2006-ban került sor a hallgatók nemzetközi mobilitási terveit vizsgáló kutatásra, amelyet az Országos Felsőoktatási Információs Központ megbízásából az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely, a Mimikri Közvélemény- és Piackutató kft és a Jeltárs Jelenkor Társadalomkutató Műhely végzett, több mint ötezer hallgató megkérdezésével. A vizsgálat eredményeinek jelentős része a Diploma 2007 című kiadványban jelent meg.

A hallgatói mobilitást elemezve érdemes a kutatásból három, Magyarországon nagy érdeklődésre számot tartó szak elemzését emeltünk ki.

10. 1. Orvos szak

Az orvostanhallgatók mobil hallgatói csoport, a külföldi munkavállalás gyakran szerepel terveik között – az orvos elvándorlás problémájával a SOPEMI 2007. kiadvány foglalkozott. És összefoglalóan megállapítja, az OECD térségben az orvosok 18%-a keres más országban orvosi állást, ami megfelel a többi magasan képzett mobilitási hányadosának. Csak talán új a jelenség. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy nem minden esetben végeznek orvosi munkát.¹² A leendő orvosok között inkább kivételnek számítanak azok, akik elvetik, vagy nem valószínűsítik a külföldi munkavállalást. Ezen a szakon a mobilitási kedv kevésbé intézményi sajátosság, sokkal inkább tekinthetjük a szakmai utánpótlást jelentő egész generáció általános attitűdjének. A sokéves tanulmá-

¹² Azaz az ISCO és ISED mutatóknak, a nemzetközi szabvány szerinti végzettségnek és a végzett tevékenységnek egybe kell esnie. Így pl. azok az orvosok, akik jóval többet keresnek a másik országban, de nem végeznek orvosi végzettséghez kötött tevékenységet, nem is tartoznak ehhez a kategóriához.

nyok mielőbbi keresetre történő fordításának. Azzal értenek egyet, hogy „Mutatkozzon meg az életminőségemben is az, amire törekedtem.” Ehhez hasonló tapasztalható a pénzügyi területen is, ahol gyors karrier-felfutás példái találhatók. Tapasztalható, hogy a végzősök járványszerűen folyamodnak az angol nyelvű diploma kiegészítőhöz, ami kezükbe adja az útlevelet.

A külföldi tanulmányokat illetően nagyobbak az orvostanhallgatók közti intézményi különbségek. A hallgatók úgy gondolhatják, hogy a magyar orvosképzés nemzetközi híre kedvező külföldi munkalehetőségekkel párosulva nem teszi feltétlenül szükségessé a sikeres munkavállaláshoz a nemzetközi tanulmányokat, ezért a külföldi tanulmányok talán inkább a kutatói munkához kapcsolódnak ezen a szakterületen. A leghangsúlyosabban a Semmelweis Egyetem és a Debreceni Egyetem orvostanhallgatóinak körében jelennek meg külföldi tanulmányi tervek.

A diploma nemzetközi értékével kapcsolatos ítéletekből kiderül, hogy az orvosi egyetemek mindegyikének hallgatói kifejezetten nagyra értékelik a saját intézményük nemzetközi rangját. Szinte nincsen olyan diák, aki másokhoz képest alacsonyabbnak látja a saját egyetemének képzését. A diploma nemzetközi értékének megítélése érdekes módon kevésbé kapcsolódik a külföldi tervekhez.

10. 2. Műszaki informatikai szak

A műszaki informatika képzés is jól konvertálható külföldi munkavállalás esetén, ezzel az ide jelentkezők valószínűleg számolnak is. Szinte minden intézmény hallgatói tervezik a külföldi munkavállalást. Ilyen irányú tervekkel a Debreceni Egyetemen rendelkeznek a legtöbben, de a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) diákjainak is jelentős része, majd kétharmada dolgozna külföldön.

A külföldi tanulmányi tervekben nagyobbak az intézmények közötti különbségek. E tekintetben egyértelműen a PPKE újonnan alakult Információs Technológiai Karának hallgatói a legnyitottabbak, emellett a BME Villamosmérnöki és Informatikai Karán is többen jelezték, hogy kipróbálnák magukat a külföldi felsőoktatásban is.

A diploma értékét tekintve a fenti két budapesti intézmény hallgatói nyilatkoztak legpozitívabban, míg a vidéki nagy tudományegyetemek által nyújtott képzések megítélésében vannak jelentős különbségek. Felerősödik a személyes képességek jelentősége. Ezek a vélemények azonban nem idéznek elő nagy különbségeket a hallgatók külföldi munkavállalási terveiben, inkább a tanulmányokkal kapcsolatos tervek járnak együtt az intézmény megítélésével. A diploma nemzetközi értékére vonatkozó válaszokból úgy tűnik, hogy a műszaki informatikai képzések hallgatóinak többségét egyfajta „intézményi öntudat” jellemzi, ami értékelésükben saját képzésüket a többi felé emeli.

10.3. Gazdálkodás és menedzsment szak

A gazdasági karrierrel kapcsolatos elvárásokat jól mutatja, hogy a hallgatók többsége majdnem minden intézményben szívesen vállalkozna külföldi munkavállalásra. A legnagyobb arányban a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán nyilatkoznak így (itt a magyarral párhuzamosan angol nyelvű képzés is zajlik), míg legkevésbé a Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Karán tanulók terveik között szerepel a külföldi munka.

A külföldi tanulmányok kézzelfoghatóbb, közelebbi terveket jelentenek, s a pécsi hallgatók itt is kimagaslóan a motiváltak. Hozzájuk a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Karának hallgatói állnak közel, talán a jó egyetemközi kapcsolatok miatt is. A többi intézményben azonban csupán a hallgatók, mintegy negyede foglalkozik komolyabban e lehetőséggel, sőt a Berzsenyi Dániel Főiskolán csak minden tizedik megkérdezett hallgató szőtt külföldi tanulmányi terveket. Úgy tűnik, hogy míg a külföldi tanulmányi tervek inkább a tudományegyetemek hallgatóit jellemzik, a külföldi munkavállalás inkább a budapesti intézményekben jár a hallgatók fejében, itt is elsősorban a szép számmal található üzleti-kommunikációs (szak)főiskolák hallgatóira jellemző.

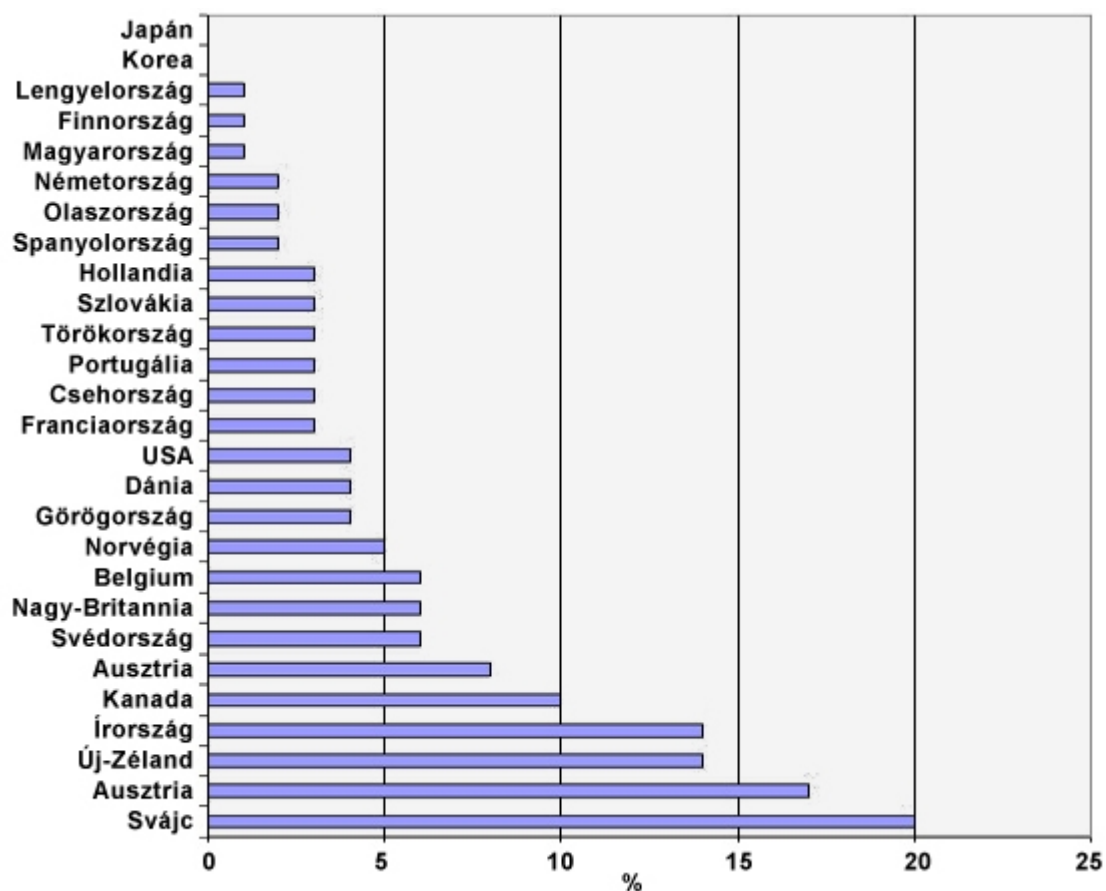
Érdekes, hogy az intézmény nemzetközi presztízsét ugyan nagyra tartják a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói, ezt mégsem kívánják különösebben külföldi munkavállalással kamatoztatni. Még kevésbé kívánnak külföldre menni a Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai karának hallgatói, annak ellenére, hogy hasonlóképpen büszkék a diplomájuk nemzetközi értékére.

10.4. Álláslehetőség külföldön diplomával

A térbeli mobilitás értelmezésekor alapvetően 4 elem,- a tőke az áru, a szolgáltatások és a munkaerő-, elmozdulásáról beszélünk. A tőkebefektetés elmozdulása globális kitekintésű szakemberek támogatásával megalapozott döntésen valósul meg. Ennek első szakaszában szükség van helyi, és nemzetközi elvárásoknak megfelelő munkaerőre. Ezt úgy oldják meg, hogy részben magukkal viszik az irányító managementet, és a helyi munkaerőt toborozzák. Vagy *expatokat*, korábban ott élt születteket keresnek. A termelés megkezdésével megindul a kereskedelem és a szolgáltatás is. Akkor teljesülnek a szabad áramlás feltételei, ha ezek az elemek egymást kiegészítve, harmonizáltan zajlanak. Ha pl. a munkaerő korlátozottan mozoghat, mint a hazai eset mutatja, akkor részleges a szabad áramlás.

A 12. ábra azt mutatja meg, hogy az egyes országokban, az ott foglalkoztatott felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányában mennyi a külföldi (születésű) munkavállaló. Talán meglepő, de Svájc, Ausztrália, Új-Zéland, Írország és Kanada nagyságrendekkel jár elöl a külföldi szellemi és kul-

turális tőke alkalmazásában. Ez fontos adat a gazdaság és közösség nyitottságát illetően, de a külföldön boldogulni akaró felsőfokú képzésben részt vevők számára is. Érdekes és valószínűleg nem várt eredmény, hogy például Svájc mind a diplomások kiemelkedő bére, mind a külföldi diplomások fogadása terén a szűk élmezőnyhöz tartozik, és így joggal lehet kívánatos célsországa a külföldre igyekvő diplomásoknak.

12. ábra

A felsőfokú végzettséggel rendelkező külföldi születésű munkavállalók aránya az egyes országokban

Forrás: OECD Factbook 2006: Economic, Environmental and Social Statistics

IRODALOM

- ILLÉS S.– LUKÁCS É. 2005.: *Migrációs politikák és jogharmonizáció*. KSH NKI, Kutatási Jelentések 79. Budapest, 121 p.
- *OECD 2005 Education at a Glance*. Paris
- OKM Oktatási és Kulturális Minisztérium Statisztikai évkönyve.
- RÉDEI M. 2002.: *Külföldön tanuló magyar diákok és Magyarországon tanuló külföldi diákok*. In: Illés S. Lukács É. (szerk.) *Migráció és statisztika*. KSH 113–134. old
- RÉDEI M. 2005.: *A nemzetközi vándorlás folyamatának irányítása*. Statisztikai Szemle 83. évf. 7.sz. 662–680.pp.
- SALT J. 1986.: *International migration: a spatial approach*. In: Pacione (ed.) *Population Geography: Progress and prospects*. pp. 163–193. Croom Helms, London
- SALT J. FINDLAY A. 1989.: *International migration of highly-skilled manpower: theoretical and development issues*. In R. Appleyard (Ed) *The Impact of International Migration on Developing Countries* OECD, Paris.
- SOPEMI 2007. Migration Outlook. OECD. Paris
- http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/funding_en.pdf
- http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl198_en.pdf
- http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/erasmus/stat_en.html